

Pompeu Fabra a l'exili. 1939-1948

Jordi Manent,
**Pompeu Fabra a l'exili.
1939-1948,**
Proa,
Barcelona 2005.

Es tracta d'una obra molt completa sobre aquest període final de la vida de Fabra. Comprèn des del traspass de la frontera, el gener de 1939, fins a la seva mort, el desembre de 1948. L'autor amplia, però, aquest període i comença per descriure algunes activitats del Mestre d'abans de 1939. Així, ens posa en antecedents a partir de 1936, és a dir, hi inclou tot el període de la guerra com a preludi de la tragèdia posterior. En els darrers temps d'aquest període ja es començava a entreveure el final de la guerra i tot el que vindria després, que tant va significar per a Fabra i que, d'una manera general, va tenir unes conseqüències funestes per al nostre país, sobretot per a la cultura i la llengua catalanes.

Jordi Manent, jove fillol que ja havia publicat algun treball sobre Fabra (ens havia donat a conèixer diverses cartes inèdites en revistes i publicacions sobre llengua), ara ens ofereix aquesta obra realment voluminosa, amb gairebé 400 pàgines, dedicada monogràficament a descriure l'etapa final de la vida de Fabra. Aquesta tasca és realment notable, perquè aquesta etapa de Fabra havia estat fins ara molt poc estudiada.

Efectivament, les biografies de Fabra aparegudes no conte-

nen gaire informació sobre aquests anys de dificultats i privacions de Fabra, comunes, d'altra banda, a la majoria d'exiliats. La biografia més completa de Fabra existent, la de Josep Miracle, que tants detalls ens aporta sobre la vida i les diverses activitats fabrianes, no ens diu gairebé res sobre l'exili. Això és prou comprensible, atès que Miracle, que va seguir molt de prop la tasca del seu mestre fins a la guerra, en va perdre bastant la pista després de la davallada del 1939, tal com ell havia confessat en més d'una ocasió. Només cal llegir la biografia esmentada, extensíssima, i comprovar que al període de l'exili sols hi dedica unes poques pàgines (no arriben a deu, d'un total de sistemes).

Calia, doncs, per a poder analitzar el període tractat, tenir en compte la premsa i les publicacions catalanes diverses aparegudes a l'exili, concretament a França i Amèrica. I això és el que ha fet el nostre autor, que ha pogut tenir accés a totes aquestes fonts. Jordi Manent ens precisa sense cap dubte les diferents estades de Fabra a l'Estat francès, on va residir especialment a París, a Montpeller i sobretot a la Catalunya Nord (concretament a Illa, Prada i Perpinyà).

Manent, a més de les fonts escrites, especialment publicacions periòdiques aparegudes a l'exili, ha tingut l'encert d'entrevistar-se amb persones encara vives que van conviure amb Fabra o que hi van tenir alguna relació durant aquelles dates. Així han estat consultats diversos textos corresponents a treballs, conferències, discursos, etc. del Mestre fets en llocs geogràfics molt variats. I també algunes cartes a amics que s'han conservat, sobretot amb Coromines i altres.

El text resulta fluid i entenedor, escrit sense complicacions innecessàries però que destaca pel seu rigor i exactitud quant a les citacions de fonts i explicacions complementàries, amb una gran quantitat de notes a peu de pàgina, com correspon a tota obra amb pretensions d'erudició. Tal com es pot comprovar, la intenció

de l'autor ha estat la de conservar els guionets en els mots compostos seguint els criteris establerts per Fabra, acceptats unànimement per tothom fins fa poc, i no la de suprimir-los d'acord amb les polèmiques noves normes del IEC, decisió que li hem d'aplaudir.

El llibre ha estat estructurat en set capítols i un apèndix. El primer resumeix l'etapa final de l'estada de Fabra al país, de 1936 a 1939, en el període de guerra, mentre el segon descriu l'èxode cap a l'exili, que tant va significar per a tants i tants catalans. Els capítols següents entren ja en el període pròpiament d'exili de Fabra i és aquí on l'aportació del llibre de Manent és més valuosa, perquè ens aclareix molts dubtes que teníem sobre l'estada del Mestre a l'Estat francès, des de l'èxode en 1939 fins a la seva mort, en 1948. Així l'autor ens fixa d'una manera exacta les diferents residències, començant per Illa i Prada, alternativament, i, després d'una breu estada a París, la dels dos anys llargs a Montpeller (1940-42), etapa sobre la qual tenim un testimoni notable, prou conegut, que és el llibre de Bladé i Desumvila. Després, Fabra passa a residir uns pocs mesos a Perpinyà i, a partir de 1943, definitivament a Prada.

Durant el període de l'exili, Fabra continua, dintre les possibilitats, la tasca d'escriure i publicar algun treball lingüístic, a més d'intervenir en diferents actes i dedicar-se a activitats patriòtiques, cíviques i fins i tot acadèmiques. En 1945 fou nomenat doctor *honoris causa* per la universitat de Tolosa. En 1946 formà part del consistori del Jocs Florals de la Llengua Catalana de Montpeller. En 1947 presidí la Setmana d'Estudis Catalans que tingué lloc a Prada, organitzada per la Federació Nacional d'Estudiants de Catalunya (FNEC). En 1948, Fabra complí vuitanta anys (el 20 de febrer) i amb motiu d'aquest esdeveniment li fou retut un gran homenatge a Prada. Aquest mateix any, el dia de Nadal, com és prou sabut, morí el Mestre.

Manent ens informa encara de les diverses obres que Fabra

elaborà durant l'exili, a més de la coneguda gramàtica pòstuma, que va publicar Coromines en 1956. D'algunes d'aquestes només en teníem referències poc concretes o, en algun cas, ni això. Ara sabem que en 1940 deixà enllestida la gramàtica catalana-romanesa, que malauradament s'ha perdut, i que en 1941 va treballar en un treball que va deixar inacabat: un tractat titulat «Grafia de mots compostos, sintetitzats o no, amb guionet o sense». Aquest darrer, que fou trobat entre els papers de Coromines, va ser incorporat al volum que recull l'epistolari entre els dos fillolers i sobre el qual vaig fer una exposició detallada en un article d'aquesta mateixa revista. En 1941 apareix en francès la *Grammaire catalane*, reeditada l'any 1946. En 1942 comença a treballar en la *Catalan Grammar*, una altra obra perduda. També treballà fins als darrers moments en unes «Llistes d'esmenes al Diccionari general», que han estat aplegades en l'esmentat epistolari Fabra-Coromines. A més d'obres originals, són reeditats diversos llibres anteriors, com també una tria de les «Converses filològiques». Durant el període de l'exili li foren retuts alguns homenatges: en 1942 a Montpeller, a setanta-quatre anys, en 1945 a París, a setanta-set, i en 1948 a Prada, a vuitanta.

Com a complement del text, l'autor hi detalla la bibliografia consultada, que resulta extensíssima. A més, dóna una relació de totes les obres sobre Fabra aparegudes fins ara. Hi incorpora també una utilíssima cronologia de la vida de Fabra a l'exili, que ajuda a situar en el temps els fets descrits. L'obra conté al final un completíssim índex alfabètic de noms que sempre en facilita la consulta.

Diguem finalment que l'obra ha estat guanyadora del Premi Fundació Ramon Trias Fargas en el 2004 i que el llibre fou presentat, amb una gran aflluència de públic, a la seu d'Òmnium Cultural el dia 27 de juny del 2005, amb l'assistència d'uns quants exiliats.◆

LLUÍS MARQUET